

ВЪНШНАТА ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ. ПОГЛЕД ОТ БРЮКСЕЛ.

Николай Николов

Без съмнение в по-голямата част от съвременната българска история отношенията между двата полюса на нейната външна политика са антагонистически. Геополитическата конюнктура след Освобождението е принудила българските държавници да балансират своите външнополитически решения и да се съобразяват с решенията на по-силните фактори на международната сцена.

В периода след 1878 г. до наши дни коловозите на българската външна политика винаги са били насочени към разрешаването на съкровеният въпрос за българската нация. Това са въпроси, които засягат не само българите и българската държавност, а цялата балканска геополитическа проблематика. И докато десетилетия наред решенията, установени на Берлинския конгрес от Великите сили, подклаждат "огъня" на непримиримост и ненавист между всички народи на Балканите, днес говорим за много по-стойностни идеали. Днес българинът мисли повече за това как да стане пълноценен европейец, как да се приобщи към голямото европейско семейство. Ако преди години интересите на българските държавници са били свързани с истинска неотстъпчивост пред своите балкански съседи, днес те са принудени да приемат идеята за интегритета. Това е задължение, което по неписано правило нашите управляващи трябва да приемат на фона на непрестанния процес по интегрирането на българите в "европейското семейство".

Ако говорим за българска външна политика, то безспорно трябва да отчетем факта, че тя води началото си в годините след Освобождението. Нейните движещи фактори са потребностите на нацията в годините от този период. Тези потребности пораждават конкретни интереси, които под ръководството на тогавашната българска дипломация са оформени като цели на българската външна политика. Те са свързани с разрешаването на македонския въпрос и с осъществяването на безсмъртен геополитически идеал – възстановяването на Санстефанска България. Подобна задача изисква максимално благоприятна международна среда. Съществуват две различни постановки за постигането на тези външнополитически интереси за българската държава: русофилска и националистическа. Първата залага на съюза с Русия и съответно подялбата на Македония

между Сърбия, Гърция и България, а другата – на обединението с Македония. Разделението се намира в основата на националния въпрос и премества окончателното формиране на оста на българската външна политика. Това води от своя страна до липсата на обща ценностна система при формулирането на националния интерес.

Всичко, казано дотук, има особена структурна и функционална значимост за изясняването на българската външна политика в днешно време. Въпреки че след приемането на България в ЕС българските управляващи са принудени да се съобразяват с отчетите и оценките на своите колеги от Брюксел, те са задължени да съотнасят тези оценки с интересите и потребностите на нацията. България се намира в най-изостаналия подрайон на бившата Източна Европа. Тежкото наследство, останало след половинвековния период на социалистическия режим, затвърди бавния път на асоцииране и приобщаване към по-стабилната в икономически и политически аспект част на Европа.

Някои специалисти смятат, че България трябва да премине през създаването на общ балкански пазар, след което да се впусне в интеграционната структура на ЕС – интеграция “отдолу нагоре”. Обратният вариант е по-скоро авантюра, която може да доведе до прилагането на политиката на “тоягата и моркова” от страна на ЕС спрямо българската страна. Все пак българските държавници избраха по-авантюристичния вариант. За да не звуча като евроскептик, ще кажа, че процесът по присъединяването към Европейския съюз бе натоварен с много политически очаквания и донесе сериозни икономически постъпления. Става въпрос за средствата от предприєдинителните програми на ЕС. След същинското присъединяване, станало факт от 1 януари 2007 г., българската страна започна да губи доверието на европейските институции и органи. Въпреки всичко приемането на България в ЕС означава международно признаване за постигнатия голям напредък в демократичното развитие. От съществено значение за нашата страна бе възможността за усвояването на сериозна финансова и икономическа помощ, необходима за продължаване на реформите и за подпомагане на тяхното развитие. До 2007 г. тази помощ е предоставена чрез различни програми, сред които основна роля играят ФАР (Phare) – Програма за прєструктуриране на икономиката на кандидатстващите страни, САПАРД (SAPARD) – Програма за подпомагане на кандидатстващите страни в аграрния сектор и селското развитие, и ИСПА – Инструмент за предприєдинителна политика в областта на околната среда и транспорта.

Помощта постепенно се покачва от 100 на 150 млн. евро годишно, по-късно се увеличава на 250-300 млн. евро годишно, а с влизането в ЕС тази помощ нараства до 3 пъти и до 2013 г. за България тя трябва да възлиза на 11 млрд. евро, което прави средно около 1,5 млрд. евро

годишно.

За да усвои пълния капацитет от средствата обаче, българската обществена структура трябва да отговаря на определени критерии. Брюксел изисква от нас редица реформи, които трябва да окажат влияние върху наболелите за българската действителност проблеми – корупцията сред висшите чиновници на държавния апарат, измамите и злоупотребите със средствата от всички европейски фондове, реформите в образователната система и здравеопазването. Последните години евродепутатите в Страсбург и Брюксел стават все по-подозрителни към липсата на компетентност и към злоупотребите на българските служители, грижещи се за “правилната” употреба на средствата, определени от ЕС за подкрепа на България.

Това доведе и до по-остри изказвания на европейски депутати, изтъкващи факта, че “българи и румънци все още не са достойни да се приобщат към Европа” и “присъединяването на България и Румъния е грешка, която трябва да бъде поправена”.

След приемането ни в ЕС критиките към бавното развитие на родната политико-икономическа и социална система ни карат все по-често да си зададем въпроса “Бяхме ли готови за приемането в ЕС?... И няма ли средствата на ЕС, които дори не можем да усвоим пълноценно, да ни превърнат в истинска марионетка, целяща да угоди на своите западни покровители?” Тези въпроси не могат да имат конкретен отговор. Но без съмнение срамни в известна степен бяха някои от докладите на ЕК за постигнатото от нашите управляващи.

Първата година от членството на България в ЕС не сбъдна прогнозите за големи трудности. Темпът на растеж остава сравнително висок на равнище около 6%. Основните предизвикателства възникнаха едва по-късно и са базирани предимно на по-ниската степен на икономическо развитие и жизнен стандарт на населението в сравнение с другите страни членки на ЕС.

По данни на Международния валутен фонд през 2006 г. по отношение на Брутният вътрешен продукт на един жител България се нарежда на последните места и за сравнение със страните членки нейният БВП на един жител е 35 % от средното равнище в ЕС.

През юни 2007 г. Европейската комисия публикува първия доклад за изпълнението от България на съпровождащите мерки на членството в ЕС. Последващият доклад през октомври същата година, също както и първият, не съдържаеше особени критики относно провеждането на реформите и усвояването на финансови средства за селското стопанство и пътната инфраструктура. Следващата 2008 се оказва преломна в отношението на европейските управници и на комисията, като висш орган на ЕС, към България. Спирането на средствата по предприсъединителните програми САПАРД и ИСПА замрази стотици

милиони евро, от които България не може да се възползва. Основанието на комисията бе подкрепено с редица доказателства, че голяма част от усвоените пари не са използвани по предназначение. Сигналите за корупция и злоупотреби доведоха до сериозните критики на ЕК спрямо българската страна.

До момента усвояването на пари от еврофондовете представлява сериозен проблем. През 2009 г. важна част от работата на вътрешното министерство бе именно борбата с корупцията и злоупотребите с “европейските пари”, за да се докаже на ЕК, че последните сериозни критики са възприети и ще се работи прогресивно и пълноценно. Едно от символичните, поне до момента, събития след смяната на кабинета и идването на власт на Бойко Борисов е размразяването на част от парите по САПАРД и ИСПА, което говори за постигнати резултати в проблемите, изтъкнати в предишните доклади на еврокомисията.

Интересно звучат и думите на председателя на ЕК г-н Барозу, който, както самият той се изрази, отпуска “кредит на доверие” на новото българско правителство в борбата му против корупцията и престъпността.

Но всеки кредит изисква постигането на “значими резултати”. Последните добри за България новини са свързани с връщането на достъпа до 109.6 млн. евро, замразени като финансиране от предприсъединителната земеделска програма САПАРД. Тези събития отбелязват положителната промяна в борбата с корупцията и затова Европа трябва да помогне на страната да разреши сериозните си проблеми в енергетиката. Все пак Европа не трябва да диктува на България какво да прави с руските енергийни проекти – газопровода “Южен поток”, петролопровода “Бургас – Александруполис” и АЕЦ “Белене”. Но при всички положения България трябва да се интегрира в европейския енергиен пазар. Газовата криза от януари 2009 г., която постави в известен смисъл Европа на “колене”, доказа, че поне за момента руската страна е основният енергиен доставчик на европейските държави. Така енергийният проблем поставя пред европейските политици въпроса с диверсификацията на газопреносната система, обслужваща Европа.

Освен в главния руски проект – “Южен поток”, в който България е един от участниците, нашата страна е включена и в друг амбициозен план за газопреносна система – газопровода “Набуко”. Той се явява конкурент на руското предложение и има за цел да осигурява някаква алтернатива по отношение на руския монопол на газовите доставки за Европа. Брюксел е сериозно ангажиран с разрешаването на този проблем, тъй като липсата до момента на алтернативен източник превръща енергийните ресурси на Русия и съответно “Газпром” в мощни инструменти на руската външна политика за оказването на

политически натиск спрямо ЕС и неговите страни членки. За България е важно да използва дадената ситуация и да регулира отношенията си с ЕС и Русия, с цел да извлече максимална полза за българските интереси и цели. Енергийният въпрос е много важен аспект, който може да засили България като фактор с особена геополитическа значимост. Всичко зависи от българските управници, които могат да се възползват от това. Така нашата страна може да заеме по-съществено място в ЕС и да оправдае присъствието си в съюза.

Русия винаги е била сериозен външнополитически партньор. Ръководейки се от максимата, че “няма вечни приятели, а има вечни интереси”, правителството трябва да бъде все по-внимателно относно сключените договори и направените отстъпки с руската държава. Правителството на Сергей Станишев подписа през последните години договори, най-вече в сферата на енергетиката, които значително обвързаха българската икономика и бъдещото ѝ развитие с решенията на руските политици. Редица критики на коалиционното правителство (БСП – ДПС – НДСВ) налагат в публичното пространство мнението, че българската страна приема твърде “неизгодните” предложения на руските преговарящи по големите проекти: “Южен поток”, петролопровода Бургас – Александруполис и строежа на АЕЦ “Белене”. България е почти изцяло зависима от руските доставчици на газ, което говори за необходимостта от нови идеи за диверсификация на енергийните източници на българската икономика.

В момента новото правителство, избрано през юли 2009 г., преразглежда руско-българските спогодби, засягащи газопровода “Южен поток”, петролопровода “Бургас-Александруполис” и инвестициите за АЕЦ “Белене”. Руската страна, чрез изявления на министър-председателя Владимир Путин, даде да се разбере, че няма дълго да очаква колебливия отговор на българските дипломати и на правителството. Така новият кабинет начело с Бойко Борисов е принуден да дооцени предимствата и недостатъците от тези проекти. До момента българското участие не е поставено под въпрос.

Нов важен момент е положителната промяна в отношението на ЕК и изказването на нейния председател, че: “Българските власти представиха сериозни аргументи за продължаване на финансовата подкрепа за АЕЦ “Козлодуй” до 2013 г.”. Г-н Барозу добавя, че допълнителните пари са важен сигнал за желанието всички държави членки да бъдат третираны еднакво. Според неговите думи отпускането на нови финансови средства говори достатъчно за решимостта България да бъде напълно интегрирана в общия европейски енергиен пазар.

Досега България е получила 550 млн. евро за затворените реактори. Страната ни иска ЕС да ни помогне както на Литва и Словакия, които са закривали същия вид блокове. За целта трябва да се съгласят

държавите членки и Европейският парламент. За да получи финансирането, в бъдеще България трябва да приеме допълнително законодателство, а ЕК ще намери източник на финансирането. Един от възможните източници е европейският план за икономическо възстановяване. Някои специалисти смятат, че солидарността с България е продиктувана както от принадлежността ни към семейството на Евросъюза, така и от тревогата в Брюксел от голямата ни енергийна зависимост от Русия, която пролича миналата зима.

Новоизбраният през юли 2009 година премиер Бойко Борисов започна атака срещу предходното правителство. Започнаха разследвания срещу редица бивши министри. Тази инициатива е свързана пак със стремежа на новото правителство да оправдае нарастващото доверие от страна на ЕК към предприетите мерки от новите управляващи за борба с корупцията и злоупотребите.

На фона на тези събития твърде противоречива изглежда разпалената се дискусия между президента Г. Първанов и премиера Бойко Борисов. В ситуацията на постоянно догонващ, каквато е цялата българската държава, не е особено уместно да се поддържа конфликт между двете основни институции на изпълнителната власт. Безспорен е фактът, че при подобни обстоятелства пълната подкрепа и съдействие на посочените органи са задължителни. Обратният вариант на подобно отношение е много компрометиращ и превръща България в лесна плячка за Брюксел.

В политиката, когато се решават съдбоносни за българите въпроси, когато се поддържа определен външнополитически курс, няма място за лични конфликти, тъй като личностите, заемащи подобни длъжности, изразяват позиции от името на българските интереси и цели.

Съществен фактор за развитието на българската външна политика е и разразилата се финансова криза, превърнала се вече в международна икономическа криза. Тя се отрази както върху експортните възможности на държавите в балканския район, така и върху размера на чуждестранните инвестиции. Всичко това е свързано с намаляването на производството, което автоматично поражда голяма безработица. Нарасналото напрежение на пазара на труда провокира и редица социални сътресения. Те стават почва за разпространението на ксенофобия и национализъм.

Кризата стимулира появата на нови измерения за балканския национализъм. Така европеизацията на района остава под въпрос.

От друга страна, кризата сигурно ще даде нови аргументи на привържениците на идеята, че Балканите не заемат подобаващо място на европейската политико-икономическа карта. Институционалната криза в ЕС и сътресенията в икономиката може да засилят националния егоизъм и в страните членки на Европейския съюз.

В подобни моменти възникват въпроси, на които всеки един заинтересуван български гражданин търси подходящ отговор, а именно кое е най-доброто за България и за нас като българи – по-голяма отстъпчивост пред европейския интеграционен процес или по-предпазлива и прагматична политика, отмерваща съкровенията български потребности, но и възползваща се от облагите на обединените европейски икономики? Отговорът на подобни въпроси крие в себе си много аспекти, много моменти с неяснота.

Външнополитическият курс на България до момента е ясен. Пълната интеграция в европейското семейство за българската нация тепърва предстои. Приемането на България в ЕС от 1 януари 2007 г. бе просто поредната стъпка в борбата ни да извоюваме полагащото ни се място сред другите европейски народи.

Балканите много отдавна фигурират на геополитическата карта като геополитически възел, където се сблъскват интересите на световните играчи. Разбира се от времето на древните империи до днес са настъпили съществени промени, но те са запазили и много общи черти. На първо място именно Балканите са една от най-важните територии на сблъсъка на Изтока и Запада. В България това е довело до трагични последици за държавата – от тринайсетвековна история 7 века българите живеят тотално в условията на чужда държавност. Както за нас, така и за другите балкански народи не са много дълги периодите на фактическо народностно и национално обединение в рамките на държавата. Разбира се има и “звездни мигове”, в които България е признат фактор в регионалните и общоевропейските отношения, особено по време на Първото българско царство.

Друга особеност на балканския геополитически възел е, че след разпадането на Османската империя той става арена на съперничество между европейските държави и Русия. Всичко това просто шрихира миналото на този регион, но има отношение и към сегашните геостратегически цели и идеи за развитието на Балканите.

С приемането на страните от Югоизточна Европа в НАТО и Европейския съюз (България, Гърция и Румъния) тази подялба остава в историята, но и до днес се проявява покровителството и подбирането на определени европейски страни спрямо отделни балкански държави.

Външната политика на страната ни днес е по-ясно дефинирана чрез категоричния избор за присъединяването към европейското геополитическо пространство и европейската цивилизация. България има възможност да се превърне в мост към други цивилизации и култури като например между Обединена Европа и Русия, между Европейския съюз и Турция.

Като член на ЕС и НАТО Република България има своя геополитически интерес да развива потенциала на ключовите зони. Река

Дунав по същество е не само отворена граница на север, но и много важен воден път за Европа. Чрез връзката Рейн – Майн – Дунав нашите пристанища се превръщат в европейски. Геостратегическото положение на страната ни осигурява естествена връзка между Централна Европа и нестабилните части на Близкия изток, Кавказ и Централна Азия.

Показателна е анкетната комисия за проверка на разходите, назначенията и сделките, извършени в последната година от правителството на Станишев. Горепосочената комисия, оглавявана от депутатата от ГЕРБ Стоян Мавродиев, трябва да разследва обстоятелствата, свързани с харченето на бюджетния излишък в края на миналата година. Тези инициативи са конкретен пример за желанието на новото правителство да установи предходни нередности и да демонстрира желанието си да върне доверието към българския държавен апарат и институциите от страна на Брюксел. Безспорен признак за промяна в отношението на еврокомисията е фактът, че по част от предприсъединителните програми са размразени “блокираните” субсидии. В близко бъдеще ще се разбере дали плащанията по редица проекти по САПАРД, чиято субсидия е 256 млн. лв., ще бъдат одобрени от Брюксел. В момента 57 от 109-те общински проекта, субсидирани от САПАРД, се проверяват заради нарушения в обществените поръчки, останалите още не се обработват.

В крайна сметка, погледнато от по-глобалната страна, Еврокомисията се ръководи от интересите на цялата общност. В свят, в който глобализационните процеси са определящи, взаимоотношения като тези между българските управляващи и еврокомисарите са нещо напълно нормално. Все пак не бива да се омаловажава ролята на българските интереси такива, каквито са те, от страна на потребностите на нацията в посоченото време. Затова е добре държавниците, които се нагърбват с интеграционните процеси на България към ЕС, да разберат кои са истинските интереси и какъв трябва да бъде курсът на българската външна политика. Някои хора доскоро си задаваха въпроса: “Защо е нужно да търпим унижителното отношение на някои европейски институции към българския фактор в ЕС?” Такива изказвания наистина се прокрадват в публичното пространство. Но факт е, че за да се интегрира една страна от Източна Европа в ЕС, е нужен много труд, последователност и старание. Това са качества, които всеки един от нас трябва да следва, за да постигне образа на “истинския европеец”. Важна е материалната база, но за постигането на това е необходима промяна и в духовната.

Ако вземем предвид само страните членки на Европейския съюз, то българинът е най-бедният европеец. Това е неоспорим факт. Страната ни изпитва сериозни проблеми в редица сфери на политико-икономическия и социален живот. Затова дори и след приемането на

нашата държава в Европейския съюз изпитва сериозни проблеми и не можем да се възползваме от “европарите”. ЕС има строги изисквания, които България трябва да спазва, за да може да се възползва от членството си в съюза. Но за да постигне подобна цел, българската външна политика трябва да изгради нова тактика в осъществяването на външнополитическия си курс. Поне до момента тя е приведена в изпълнението на условията на всички по-значими международни фактори: Русия, САЩ, Европейския съюз. Удовлетворяването на българските интереси може да бъде постигнато само при умела дипломация с Русия и възползването на българската страна от участието ѝ в редица важни за Европа енергийни проекти.

Присъединяването към Европейския съюз е процес, съпътстващ много политически очаквания. Участието на България като страна членка в ЕС поражда редица права, но и също толкова много задължения, които трябва да поддържат цялата система на съюза. За българите тази принадлежност е много важна стъпка, изпълнена с надежда и вяра за по-добър и по-справедлив начин на живот. За съжаление не всеки от нас може да осъзнае истинската значимост на подобна интеграция. Ще помогне ли тя на българина да осъществи своите мечти за различен начин на живот? Това е въпрос, който съпътства всеки наш сънародник в годините на прехода. Днес сме интегрирани в Европа. Да, но в известна степен. Всеки ден се сблъскваме с отрицателното отношение на “някои” европейци, когато разберат принадлежността ни към българската нация. В политиката това се прояви особено ясно със замразяването на парите от еврофондовете и изказванията на депутати от Европейския парламент относно готовността на България за влизането ѝ в Европейския съюз. Трудни са подобни моменти, но такива обстоятелства трябва да ни дадат още по-сериозни амбиции, за да постигнем очакваните крайни цели. Оптимистични са последните новини от Брюксел, но това задължава както нас, така и нашия политически елит. Те ни подтикват да работим все по-усърдно върху сериозните за нацията проблеми. Българската управляваща “върхушка” трябва също да отчете постоянната нестабилност на геополитическото пространство на Балканите. Главните задачи на българската външна политика трябва да бъдат свързани с гаранции за националната сигурност и намаляването на негативния външен ефект върху икономическите реформи и развитието на обществото в България.

Използвана литература:

1. Александров, Евг., Международните отношения през XX век, сп. Международни отношения, бр. 1, 2000.
2. Баева, И., България и Източна Европа, С., 2001.
3. Бараков, Ст., Тази жива рана – Балканите, С., 1994.
4. Динков, Д. Членството на България в ЕС – най-значимото събитие в новата ни история, сп. Евроинтеграция, бр. 1, 2008.
5. Стефанов, Ст., Предимства и рискове в присъединяването на България към Европейския съюз, сп. Международни отношения, кн. 2, 2001.
6. Томов, Ал., За умерена и балансирана политика на България, сп. Международни отношения, кн. 2, 2001.
7. Труд, 11.09.2009.
8. Политика, 18.09.2009.
9. Политика, 24.09.2009.
10. Цачевски, В., Балканите. Новата Югоизточна Европа, София, 2008.